Кобилко Н.О.
викладач української мови та літератури,
вища категорія, «старший викладач»
Кальченко Д.О.
здобувач освіти
філія Державного навчального закладу
«Охтирський центр професійно-технічної освіти»
смт Велика Писарівка

ФОЛЬКЛОРНИЙ СИМВОЛ У СУЧАСНІЙ ПІСНІ ЯК ПІДСВІДОМИЙ АРХЕТИП ПЕРЕДАЧІ РЕАЛІЙ

Анотація. *У статті висвітлено історію пісень, які від початку російсько-української війни стали всесвітньо популярними, установлено генетичні зв'язки між сучасною піснею-кавером і творами українського фольклору. На основі огляду масмедійних платформ проведено аналіз способів функціонування пісень, що забезпечило їх повторну фольклоризацію. Зроблено висновок, що концептуальне значення головних образів пісень допомагає виявити національну ідентичність сучасних українців, які прагнуть свободи.*

Ключові слова: *пісня-кавер, масмедійна платформа, фольклоризація, концептуальне значення, національна ідентичність.*

Kobylko N., Kalchenko D. A folklore symbol in a modern song as a subconscious archetype of the realities transmission. *The article highlights the history of songs that have become popular worldwide since the beginning of the Russian-Ukrainian war; establishes the genetic links between modern cover songs and works of Ukrainian folklore. Based on the review of mass media platforms, an analysis of songs functioning ways was carried out, which ensured their re-folklorization. It was concluded that the conceptual meaning of the songs main images helps to reveal the national identity of modern Ukrainians who are striving for freedom.*

Key words: *cover song, mass media platform, folklorization, conceptual meaning, national identity.*

Актуальність розвідки полягає в тому, що пісні періоду війни 2022-2024 років, по-перше, стали символом національної самосвідомості та єднання для українців. По-друге, українські пісні викликають почуття патріотизму та національної гордості. Вони оспівують історію та культуру України, а найголовніше – сильний і витривалий народ, який здатний подолати будь-які труднощі. Варто зазначити, що національні пісні також відіграють важливу роль у забезпеченні психологічного благополуччя воїнів і цивільного населення, адже допомагають зняти стрес, підняти настрій у тяжкі, навіть критичні, хвилини.

Мета статті – спроба розглянути сучасну українську пісню в паралелі з народною, простежити використання народнопоетичних та міфологічних образів-символів, біблійних алюзій та їх семантичне навантаження.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні дослідження символу та символіки простежуються в працях таких відомих вітчизняних учених, як С. Пасічника, В. Андрущенко, С. Єрмоленко. Цікавими є думки угорського музиканта-фольклориста Міклоша Бота, який закликає продовжити життя українській традиції, вивчаючи та виконуючи пісні.

Великий маестро Анатолій Авдієвський сказав: «Українська пісня не дає бути самотнім – ні людині, ні народу» [6]. Сьогодні ми в цьому чи не найбільше переконуємося, адже в умовах війни України з агресором актуального значення набуває українська культура саме серед молоді, переважно це пісні.

Можливо, хтось помилково вважає, що війна – не час для пісень. Але, насправді, часто саме вони вели в бій, допомагали впоратися з емоціями в найскрутніші часи та піднімали бойовий дух. Наші виконавці та музиканти не лише пішли боронити країну зі зброєю в руках, а й отримали новий поштовх для творчості.

Багато хто із сьогоднішніх музикантів у своїй творчості використовував військову тематику всі вісім років – відколи в Україні розпочалася війна. Та за останні два роки відкритого протистояння й боротьби з російським окупантом у музичному мистецтві стався справжній сплеск патріотичного духу.

Ми цілком виправдано можемо стверджувати, що фольклорний символ у сучасній пісні – це підсвідомий архетип передачі реалій днів, протиріч і суперечностей навколишньої дійсності. Цікавим, на наш

погляд, є твір відомого українського виконавця Артема Пивоварова *«Там у тополі».* Пісня поєднала в собі одразу два вірші українського поета Павла Тичини «Там у тополі» та «Де тополя росте…». У цій роботі кожен може впізнати себе: ми всі любимо рідну землю, цінуємо свободу й уміємо насолоджуватися нею. Настрій виконавця пісні передає наш внутрішній стан.

А тепер спробуймо заглибитися в пісню, перебуваючи тут і зараз, тобто в реаліях сьогодення.

По-перше, згадка про язичництво: жертви богам символізують загиблих воїнів, які для своєї родини назавжди залишаться героями та янголами-охоронцями:

Там у тополі в полі
На волі, на волі…
Хтось на заході жертву
Приніс богам, напевно.
В моїм серці й бурі, й грози
Й рокотання-ридання бандур.

По-друге, цікавим народнопоетичним образом є тополя – «канонізований символ засмученої матері, дівчини, нещасливої долі» [8]. У пісні тополя також символізує традиції, пам’ять про минуле, втрачену любов та ностальгію за прекрасними моментами. В українському фольклорі – це символ вічності, зв’язку з предками та збереження національної спадщини, тому дерево часто згадується в народних піснях. Тополя край дороги – образ жінки чи дівчини, які чекають своєї долі або судженого… Вона стрункa й красива від ранньої молодості до зрілих літ. Уособлює тонку натуру, чутливу до впливу років та оточення: як з роками на тополі з’являється все більше засохлих гілок, так і людину з літами «обсідають» усе нові й нові проблеми – до невирішених старих додаються болючі нові, які вимагають розв’язання.

Але найхарактернішим духовним символом української культури є бандура – символ вільної душі, струни якої об’єднують не одне наше покоління. Недаремно Я. Чорногуз в одній із поезій дає чітке визначення ролі кобзарства в житті суспільства: «Хай зазвучить струна жива,

Розкаже про своїх героїв, Хай в серце западуть слова: Кобзар – це не жебрак, а воїн».

Крізь бурі й грози, рокотання-ридання бандур повертаються на щиті додому наші герої, на яких чекають матері й дружини, кохані, що ще не раз виходитимуть за село, вдивляючись у далечінь, шукаючи обриси знайомої, рідної постаті.

«Дике поле» – бойовий гімн репера Yarmak та співачки Аліси Панчук. Пісня вийшла 7 травня 2022 року. Початкова ідея – підтримати бойових дух українських військових, привернути увагу до захисників Маріуполя.

Розпочинається композиція з тексту «Молитви українського націоналіста». Згодом пізніше *Yarmak скаже: «*...я зрозумів, що хлопцям потрібна бойова пісня і написав її на чергуваннях. Це магічна мантра з глибинними заклинаннями – «хай сміливих смерть обходить!». Пісня про справжній стан воїна – найвищий стан героїчності, якого тільки може досягнути чоловік, коли навіть смерть тебе поважає» [1].

Мантра («міркування, вислів») – священний гімн в індуїзмі та буддизмі, що вимагає точного відтворення звуків, його складових. «Ман» (у перекладі із санскриту) – розум, «Тра» (у перекладі із санскриту) – підняти, відводити від тимчасового до вічного. Мантри часто порівнюють із молитвами й заклинаннями.

Український народ у своїй творчості часто використовував образи природи для відображення різних аспектів людського буття. Так образ дикого поля може символізувати вільну, непокірну природу, яку неможливо засіяти чи підкорити. Лексема «Дике Поле» – це ще й традиційна назва чорноморських степів у XVI–XVII ст. Беручи до уваги сучасну ситуацію, а саме захоплення ворогом території Чорного та Азовського морів, дике поле може символізувати силу та незалежність українського народу, його свободу та відродження. Варто зазначити, що в народних піснях і легендах дикі місця завжди приваблювали людину своєю непоступливістю, тому згодом епітет «дикий» набуває позитивного значення.

У пісні «Дике поле», виконавцем якої є Yarmak, зустрічаємо образ незвіданого поля, який має специфічне символічне значення:

Завили сурми, поле палає
Знову орда із боліт наступає
Біси дохнуть, сонце сходе
Ця земля воїнів родить
Хай сміливих смерть обходить
Гуляй, дике поле…

Як мантра звучать слова «Хай сміливих смерть обходить», що повторюються декілька разів, а від того набувають більшого магічного значення.

Крім образів-символів, у пісні «Дике поле» знаходимо чимало історизмів: сурми, орда, литаври, булави, хоругви, запорожці, характерник, що також указує на звернення молодих виконавців до національної історії.

Нащо дивитися у чан ворожці?
Поляжуть всі від меча Запорожців
Знову набігла чорна хмара
Терни перемелю, бо я
По роду вільний характерник…

Окремо хотілося б зупинитися на образі характерника. У Вікіпедії знаходимо значення цього терміну: «Козак-характерник – запорозький козак, якому приписувалося володіння магічними силами. Сучасні популярні уявлення описують характерників як різновид особливо навченого козацького війська.

Звернімося до усної народної творчості. У відомій Думі про Молдавський похід особливо цікавий епізод, схожий на проведення Хмельницьким обряду військової магії. Перед вирішальним штурмом Богдан об’їжджає місце майбутнього бою:

…На город Сороку поглядав
І ще стиха словами промовляв:
«Ей, городе, городе Сороко!
Ще ти моїм козакам-дітям не заполоха,
Буду я тебе доставати,
Буду я з тебе великії скарби мати…».

Можливе трактування цього епізоду як магічного ритуалу спирається на розвідки відомого сучасного фольклориста В. Давидюка щодо українського магічного слова. У своєму дослідженні первісної міфології рідного фольклору автор визначив замовляння як римоване магічне слово.

Щось подібне ми знаходимо й у пісні «Дике поле»:

Україно (Україно)
Свята мати героїв (Свята мати героїв)
Зійди до серця мого (Зійди до серця мого)…

Автор пісні із замовляннями звертається до образу України, який можемо сприймати і як святий образ (ікона), і як символ нескореної держави, загартованої лихоліттями.

На наш погляд, можна простежити кольорову семантику твору. Чорне й світле йде поруч, паралельно один до одного. Як продовження – інша пісня, у якій чітко бачимо перемогу світлого: «Воїни світла, воїни добра». Але в «Дикому полі» прочитання коду темряви й сонця вказує на віковічну боротьбу цих містичних образів. Міфологема сонця інтерпретується через зв'язки з бінарними опозиціями дня й ночі, світла й темряви, сходу й заходу, народження й смерті: *Біси дохнуть, сонце сходе…*

Образ сонця присутній у багатьох замовляннях. В основному цьому небесному світилу приписується сила зцілення, здатність реагувати на прохання людини про допомогу. Сонце трактується як божество, наділене великою «позитивною силою, яка допомагає білому світові і його боротьбі з темним і негативним» [6]. Уявлення про сонце як втілення морально-етичного ідеалу, до якого слід прагнути, та уособлення світлого божества, здатного коригувати сценарії людських доль, зумовило появу багатогранної символіки – сонце-оберіг ми бачимо на українських вишивках, прикрасах, кераміці.

У продовження теми символу сонця – пісня *«Українське сонце зійшло»* гурту KOZAK SYSTEM.

Українське сонце зійшло,
Хай яскраво світить воно.
Дорого заплачено,
Ми їх не пробачимо.
Дорого заплачено,
Ми їх не пробачимо.

Нова пісня «Українське сонце», за визначенням самих виконавців, – це рефлексія на серію подій. Що й кому було важливо донести цим твором? Як зазначають члени гурту, часто в стрічці новин Facebook траплялися слова Джохара Дудаєва: «Росія зникне з лиця Землі, коли зійде українське сонце». Тому вони й задумалися над ними саме в контексті того, а коли ж це станеться...

Якщо говорити про фізичні величини, то зафіксувати схід сонця – непроста процедура, тому що ті, хто живуть на сході, його раніше побачать, а ті, хто на заході, – пізніше. І тут іще важливий горизонт. Якщо ж говорити про те, що Дудаєв мав на увазі, то вже запалено це українське сонце саме тим, що в перші дні війни Збройні сили України й весь український народ ухвалили рішення стояти за свою землю до переможного кінця.

Ми їх не пробачимо.
Ой якби ви бачили,
Як летіли журавлі,
Воїв на щитах несли.
Як летіли журавлі,
Воїв на щитах несли.

Усім відомо, що журавель – символ України й любові до рідної землі. Його ще називають «Божою птицею» або «птахом Сонця». Український народ завжди шанував журавля як птицю загального щастя й радості. Повертаючись із вирію весною, журавлі несуть із собою людські душі, які поселяться в немовлят, що народяться весною та влітку. Тому «кру-кру», яким вони повідомляють про свій приліт, веселе й щасливе. Отже, коли люди бачать весняний журавлиний ключ, то кажуть, що це не журавлі, а «веселики» летять. Коли ж журавлі відлітають у вирій, то їхнє «кру-кру» відчутно сумне й дійсно журливе (а тому й журавлине!), бо несуть вони із собою душі покійних.

Звернімося до вживаного у пісні фразеологізму «Воїв на щитах несли». З історії нам відомо, що в давнину війни між різними племенами й державами були звичним явищем. Загинути в бою вважалося найвищою честю, а зазнати поразки, віддати ворогові зброю й повернутися живим – страшною ганьбою. Існував також звичай виносити

загиблого воїна з поля бою на щиті. Вислів *«зі щитом або на щиті»* означає перемогти або загинути.

На щитах несли воїв,
В місце, де нема боїв.

У пісні автори вказують на останню дорогу кожного загиблого воїна до рідної домівки. Це місце, де спокій, затишок, куди не прилетіла крилата ракета й не наробила біди. Але це й місце страшного горя, бо не в змозі його пережити мати, яка втратила свого сина, дружина – чоловіка, діти – батька.

Хай яскраво світить воно,
Українське сонце зійшло.

Повтори цих рядків додають упевненості усім нам перемоги світла над пітьмою, мають глибокий філософський зміст: ми переможемо, відбудуємося, не забудемо.

Цікавою з погляду символіки та ритуально-магічного значення мови є пісня «Враже» гурту «Енджі Крейда». Вона звучить як замовляння, які супроводжували обряди й ритуали з метою впливу на світ людей:

Сію тобі в очі, сію проти ночі
Буде тобі, враже, так, як відьма скаже
Скільки в святу землю впало зерен жита
Стільки разів буде тебе, враже, вбито
Скільки, враже, півень вночі кукуріка
Стільки днів у тебе доживати віка.

У віршованому заклятті Людмили Горової відьма звертається до тих, хто прийшов із війною в Україну. Музику написала вокалістка гурту Ангеліна Каташинська.

Спробуємо й ми розібратися в силі слова цього пісенного твору. Образ відьми в українській міфології досить поширений. «Віра у відьму в традиційному українському соціумі була чи не найстійкішою вірою в істот, що мають магічні здібності та подвійну природу… згідно з сучасними етнографічними даними, відьма – це звичайна жінка, яка не

має ознак демонічності. Проте здійснює певні дії, спрямовані на шкоду людям», – зазначає Юлія Буйських, український етнолог [2].

Не випадково, авторка пісні звертається до образу відьми: саме вона своїми надприродними силами має помститися ворогові за те горе, яке він несе за собою.

Часом активності відьом вважали ніч, особливо на великі релігійні свята. Нападаючи в такі дні на людей, лякаючи та переслідуючи їх, відьма перетворювалася на жабу, кішку, собаку, свиню, корову, пташку, комаху, могла набувати вигляду предметів чи ставати невидимою. Тому й у пісні вона «сіє проти ночі», сіє «зерен жита», сіє, доки «півень кукуріка». Сприймаючи змальовану загальну картину, віримо, що кожне зерно зійде кривавою розплатою. Можливо, навіть вороги цього боялися. Не знаючи історії творення міфологічних образів, вони все ж були наслухані про існування відьом в Україні.

Тільки на пів світу, чорного пристріту
Буде тобі, враже, так, як відьма скаже
Писанку розпишу, люльку заколишу…

За народними повір'ями пристріт – шкода, хвороба, спричинені кому-небудь злим поглядом (рідше словами чи діями). Віра у пристріт призводила до панічного страху перед ним. Тому в рядках пісні це поняття узгоджується з епітетом «чорний», що говорить само за себе – на ворога чекає смерть. Навіть такі віковічні світлі символи, як писанка та люлька, відьмою будуть використані для шкоди.

Заклинання як вид ритуально-магічної мови, як пряме звернення до об'єкта магічного впливу чітко виражений в останньому куплеті пісні:

Слово моє липке
Слово моє кріпке
Буде тобі, враже, так, як мати скаже
Буде тобі, враже, як дружина скаже
Буде тобі, враже, як дівчина скаже
Буде тобі, враже, як дитина скаже
Буде тобі, враже, так, як відьма скаже.

Звучить воно як попередження, заборона, погрози, чи не найбільше, дійсно, як прокляття. За допомогою пісенних заклинань люди намагаються домогтися виконання бажань, які не можуть здійснити звичайним способом. На відміну від молитов, які є лише проханнями до Бога або до духів, заклинання призначене для примусового виконання бажання. А воно сьогодні в нас одне на всіх: перемога над ворогом.

Висновки. Виходячи з вищесказаного, хочемо зазначити, що наша пісня приваблює тим, що в неї вкладено саму душу, тому вона хвилює та розчулює слухачів, торкаючи найтонші струни їхніх сердець. Сучасна патріотична пісня є невід'ємним компонентом української поезії, вона проникає в усі сфери життя українців, здатна виховувати в молоді національну свідомість та патріотичні почуття. Пісня спроможна відродити одвічні цінності, доступна широкій аудиторії й саме розвиток пісенної творчості патріотичного спрямування здатен формувати активну життєву позицію молодої людини.

Література

1. Yarmak презентував новий трек RAGNAROK, який написав перед виїздом на фронт. URL: http://glianec.com/fishka/45223yarmak-prezentuvav-novii-trek-ragnarok-yakii-napisav-pered-viizdom-na-front.html.
2. Буйських Ю. Жіночі образи української міфології «Колись русалки по землі ходили…». Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 319 с.
3. Вайсглас «Круки». Аналіз твору. URL: https://dovidka.biz.ua/vayshlas-kruky-analiz-tvoru-pasport
4. Дике поле (пісня). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/.
5. Пасічник С. О. Символіка сучасних українських пісень. *Україна XX–XXI ст. у контексті світової історії: матеріали XVII Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 15 груд. 2023 р.). Харків: ХНУРЕ, 2023. С. 78–79.
6. Пісенна творчість нашого народу. Віктор Андрущенко. 25 січня 2020. URL: http://www.golos.com.ua/article/326758.
7. Реп-виконавець та військовослужбовець ЯрмаК. URL: https://censor.net/ ua/r3364326.
8. Тематична група лексики природи у побутових та обрядових народних піснях. URL: https://studwood.net/2498466/literatura/zhiva_priroda.